

STUDIE O RUKOPISECH LIV, 2024/1-2

**Výstava *Od hadru k papíru.*
*Haaseovi – podnikatelé, vizionáři, mecenáši***

Jméno Haase rozhodně není v tiskařském světě neznámé. Gottlieb (Bohumil) Haase (1763–1824) pocházel z Halberstadtu v dnešním Sasku-Anhaltsku, ale v roce 1795 se přestěhoval do Prahy, kde začal působit jako sazeč v tiskárně „U půl zlatého kola“ F. Jeřábka, o tři roky později si zakoupil tiskárnu vlastní. Po sňatku s Terezií Widtmannovou založil v letech 1800–1804 se svým tchánem Karlem podnik Haase a Widtmann, poté se osamostatnil, získal dědičný titul „český stavovský tiskař“ a začal obchodovat s papírem. V roce 1806 založil knihkupectví, o pět let později otevřel půjčovnu knih, v roce 1815 vznikla jeho slévárna písma a v roce 1820 založil první kamenotiskárnu v Čechách, kterou vedl se svým společníkem. Tiskárna fungovala v letech 1823–1824 jako firma Haase a Henning. Ještě předtím, než v únoru 1824 zemřel, se G. Haase stal dvorním tiskařem. Během svého života spolupracoval s řadou obrozenců (J. Dobrovský, V. Hanka, J. N. Štěpánek) a výrazně přispěl ke stabilizaci spisovného českého jazyka a k šíření překladů z evropské literatury. Nakladatelství, tiskárna i knihkupectví se nacházely v domě „U půl zlaté hvězdy“ na rohu dnešního Staroměstského náměstí a Týnské ulice. Celý podnik převzali synové Ludwig (1801–1868), Andreas (1804–1864), Gottlieb II. (1807–1887) a Rudolf (1811–1888), kteří jej vedli pod názvem Gottlieb Haase Söhne a pokračovali v podpoře českého písemnictví (v jejich tiskárně byla např. vytištěna první publikace Matice české, významné bylo také zřízení písmolijecské dílny, která znamenala pro české tiskařství značný pokrok). Syn Rudolf s manželkou Hedvikou v roce 1835 zakoupil od Jakuba rytíře ze Schönfeldu, syna tiskaře Jana Ferdinanda ze Schönfeldu, tzv. schönfeldskou tiskárnu ve zrušeném klášteře dominikánek u sv. Anny na Anenském náměstí čp. 211/I; tiskárna proslula zejména vydáváním *Schönfeldových poštovských novin*, jejichž redaktory byli Václav Matěj Kramerius (1753–1808, redaktorem v letech 1786–1789), Václav Thám (1765–1816, redaktorem 1789–1790) nebo Josef Linda († 1834). Další syn G. Haaseho Andreas byl v letech 1850–1856 místostarostou Prahy a v letech 1861–1864 poslancem českého zemského sněmu. Zasloužil se o výstavbu dnešního Masarykova nádraží a zřízení moderního pražského vodovodu a roku 1854 byl povýšen do šlechtického stavu s predikátem „von Wranau“, a to podle rodinné papírny ve Vraném nad Vltavou;

o něco později, v roce 1869, se povýšení do šlechtického stavu s predikátem „von Buchstein“ dočkal i jeho bratr Rudolf. Právě papírna ve Vraném nad Vltavou, která byla postavena na místě bývalého mlýna v roce 1837 jako třetí strojová papírna v Čechách a brzy se stala největší a nejmodernější papírnou Čech a Moravy, se v roce 1867 osamostatnila jako firma Rudolph Haase, Söhne und Neffe a patřila Rudolfovi, jeho synovi a synovci. Ještě předtím si firma Gottlieb Haase Söhne dala v roce 1863 zaprotokolovat dceřiný závod ve Vídni a posléze se stala největší tiskárnou v habsburské monarchii, od roku 1881 působila pod názvem C. k. dvorní knihtiskárna Andreas Haase, přičemž majitelem byl nejmladší syn Andrease Haaseho Andreas Haase mladší von Wrana (1842–1895). Tiskárna tiskla v několika jazycích, v budovách kláštera měla ústřední kancelář s obchodním oddělením, sazárny, strojojny, knihárnu, stereotypii a galvanoplastiku. Sklad s balírnou papíru byly v chrámové lodi rozčleněné dřevěnými stropy do pěti pater. Na začátku 20. století zde vlastní parní stroj poháněl přes 200 strojů. Plocha areálu měřila 6 535 m². Od roku 1830 zde vycházel německý deník *Bohemia*. Od českých nakladatelů firma přijímala litografické zakázky na tabule, barevné obrazy nebo mapy. Po vzniku samostatného Československa se Haaseho tiskárna podílela na tisku nejprve kolků pro označení a oddělení rakouských bankovek a poté státovek a bankovek nově vzniklé republiky a také poštovních známek. Po skončení druhé světové války byl podnik znárodněn a areál tiskárny převzala Tiskárna Svoboda, která v něm sídlila až do roku 1977. Papírnu ve Vraném nad Vltavou, v níž se vyrábělo 124 druhů kvalitních tenkých tiskových a technických papírů, které se odtud vyvážely do celého světa, rodina v roce 1928 prodala, papírna však dále fungovala a ukončila svou činnost až v roce 2000, definitivní konec pak znamenala povodeň v roce 2002. Během svého fungování byl tento podnik velmi významný pro Vrané nad Vltavou, stejně jako jeho majitelé, kteří zde zaměstnávali asi 350 osob a vybudovali pro ně čtyři propojené dvoupodlažní bytové domy (tzv. Rajčur), založili podnikovou nemocenskou pokladnu a fond na podporu zaměstnanců ve stáří. Kromě toho se také zasadili o vybudování železnice, založili tovární hasičský sbor, zřídili do papírny vodovod, podporovali místní školu a chudinu, přispívali na údržbu kostela sv. Jiří a zasloužili se o založení nového hřbitova.

Celou tiskařskou rodinu Haaseových a její podniky připomněla výstava v rozsahu 16 panelů nazvaná „Od hadru k papíru. Haaseovi – podnikatelé, vizionáři, mecenáši“, kterou připravil kolektiv autorů ze spolku Stará škola z Vraného nad Vltavou a poprvé ji instaloval v září a říjnu 2023 přímo v areálu vranské papírny, v době od 6. února 2024 do 22. března 2024 pak v návštěv-

nickém centru České národní banky v Praze. Od 4. do 26. dubna 2024 se tato výstava přesunula také do prostor Národního archivu v Praze na Chodovci v rámci oslav 70. výročí jeho založení, a to ve spolupráci se Státním oblastním archivem v Praze. Z materiálů obou archivů také byly doplněny některé originální archiválie. Slavnostní vernisáž výstavy proběhla 3. dubna 2024, s projevem vystoupil ředitel Národního archivu Milan Vojáček a ředitel Státního oblastního archivu v Praze Karel Koucký a připomněli v nich důležitost obou archivů pro bádání v oblasti hospodářských, politických a kulturních dějin. O vzniku výstavy a zejména o významu rodu Haase pro české dějiny promluvila Soňa Hrdličková Krásová ze spolku Stará škola. Výstavu poté slavnostně otevřel vnuk posledního majitele staroměstské tiskárny Maximiliana Haaseho (1873–1940) a současně emeritní generální ředitel Rakouského státního archivu ve Vídni Lorenz Mikoletzky, který předtím pronesl v Národním archivu také odbornou přednášku na téma „Rakouský státní archiv ve Vídni – historie a tradice“, v níž shrnul dějiny ústředního rakouského archivu od 18. století dodnes.

Jednotlivé panely postupně představily (vedle úvodního panelu nazvaného „Haaseovi / Podnikatelé, vizionáři, mecenáši“) „strůjce úspěchu“ Gottlieba Haaseho staršího a jeho syny Ludwiga („Z Prahy přes Vrané až na konec světa“), místostarostu Andrease („Pražský místostarosta se šlechtickým titulem z Vraného“), Gottlieba mladšího („S knihou až na věky“) a Rudolfa („Benjamíněk s právnickým titulem“) a nakonec i poslední majitele vranské papírny z rodu Haase („Dva Ernstové, otec a syn“). Samostatné panely byly věnovány tiskárně v Anenském dvoře („Moderní podnik v starobylém klášteře“), jejím produktům („Svůdná litografie / Plakáty, reklamy, kalendáře“) a samotné výrobě („Od hadru k papíru / Staré postupy, převratné novinky“), stejně jako papírně ve Vraném („Vranská strojní papírna / Stroje, které měnily svět“) a speciálně tisku bankovek („Haaseovi a bankovnictví / Zasloužili se o stát“). Stranou nezůstalo ani připomenutí péče o zaměstnance („Firma s dobrou pověstí / Naši zaměstnanci nejsou citron, který vymačkáme a kůru zahodíme“) a působení rodiny ve Vraném („Vrané 1837–1928 / Po stopách rodiny Haaseových“). Poslední dva panely se zaměřily na typografii („Typografie a stereotypy / Bez písmen nejsou knihy“) a prezentaci firmy („Průmyslové výstavy / Jejich sláva se dotýkala hvězd“). Vhodným doplňkem se staly velkoformátové fotografie představující mj. vedutu Vraného asi z roku 1852 a celkový pohled na Vrané nad Vltavou na fotografii z přelomu 19. a 20. století, vyobrazení Anenského dvora se čtyřmi generacemi majitelů na pamětním listu, první československou dvacetikorunu tištěnou Haaseovými, reklamní plakát od Vojtěcha Hynaise a také papírenský stroj a skupinu zaměstnanců papírny.

Připomenutí rodiny Haaseových, jejich aktivit, významu a zásluh prostřednictvím zmíněné výstavy je velmi cenné, velké ocenění zaslouží i další aktivity spolku Stará škola z Vraného nad Vltavou, který v průběhu roku celou výstavu představil ještě v knihovně v Mariánských Lázních (3.–31. května 2024) nebo v rodinném centru v Horním Maršově (7.–27. září 2024).

Marie Ryantová